

Aušra Gavėnaitė

Delinkvencijos raiška neformaliose jaunimo grupėse

Santrauka

Straipsnyje pristatomas trijų neformalių Lietuvos jaunimo grupių: futbolo fanų „ultrų“, nacionalistiškai nusiteikusių jaunimo „skinhead'ų“ ir baikerių klubo „Vorai“ kokybinis tyrimas. Čia, vadovaujantis JAV kriminologo Davido Matza'os delinkvencijos teorija, analizuojama delinkvencijos raiška šiose grupėse siekiant dviejų pagrindinių uždavinių: pirma, išsiaiškinti, kokiai – „delinkventinei“ ar „delinkvencijos“ - raiškai priskirtinos grupės; ir antra, išnagrinėti, kaip vyksta socialinių normų neutralizacijos procesas ir dreifas nuo konvencinių normų laikymosi iki nusizengimo. Tyrimo metodas – giluminiai struktūrizuoti interviu. Darbo rezultatai parodė, jog grupės turi „delinkvencijos“, bet ne „delinkventinės“ subkultūros bruožų, o grupių nariai yra normalūs, neutralizavę socialinių normų poveikį, paaugliai, kartais darantys nusizengimus.

Raktažodžiai: delinkvencija, delinkventai, delinkventinė subkultūra, delinkvencijos subkultūra, neutralizacija, nusizengimas.

Išvadas

Kalbant apie nepilnamečius teisės pažeidėjus ir nagrinėjant jų nusizengimus lėmusias priežastis, dažnai neatkreipiama dėmesio į tai, jog tai tėra sudedamoji daug platesnio reiškinių - delinkvencijos - dalis. Neretai „nepilnamečių teisės pažeidėjas“ laikomas potencialiu „nusikaltėliu“ ateityje. Dažnai nenorima pastebėti, jog dauguma šių paauglių tampa visuomenės nariais, besilaikančiais įstatymų. Todėl itin svarbu kalbėti ne tik apie „nepilnamečius teisės pažeidėjus“, bet žvelgti plačiau ir atkreipti dėmesį į „delinkventus“ – paauglius, kurie daro nusizengimus.

Delinkvencijos aiškinimų sukurta daug ir įvairių, tačiau galima skirti dvi pagrindines kriminologijos mokyklas: pozityvistinę ir antipozityvistinę, kurios pateikė savus delinkvencijos aiškinimus. Pozityvistinės delinkvencijos teorijos, vyravusios nuo XX a. pradžios iki šio amžiaus vidurio, delinkvenciją laikė objektyviai egzistuojančiu faktu. Šios mokyklos atstovai kalbėjo apie delinkventinių subkultūrų, delinkventinės asmenybės egzistavimą. Stengdamiesi identifikuoti delinkventinės asmenybės bruožus, ieškodami delinkvencijos priežasčių, pozityvistinių teorijų autoriai manė surasią būdą, kaip sumažinti ar bent kontroliuoti delinkvencijos reiškinį.

Priešingai, XX a. viduryje gimusi antipozityvistinė, dar vadinama kritine ar konstruktyvistine, kriminologijos mokykla atkreipė dėmesį ne į patį „delinkventą“, bet į „procesą“ – kaip tampama delinkventu. Pagaliau prabilta apie normų kūrimo mechanizmą, stigmatizuojantį kriminalinės justicijos poveikį; iškelta daug naujų idėjų, kurios „apvertė aukštyn kojom“ ankstesnius „delinkvencijos“ aiškinimus.

Straipsnyje pristatomas tyrimas, kuriame vadovaujama kritinės kriminologijos mokyklos nuostatomis. Čia „delinkventas“ suprantamas kaip terminas, žymintis dažniau ar rečiau nusizengimus darantį paauglį. Tyrimo metu remiamasi šiuo delinkvencijos apibrėžimu: „*Delinkvencija - tai teisinių ir socialinių normų pažeidimai, kuriuos daro nepilnamečiai/ paaugliai. Šių jaunuolių veikų negalima prilyginti nusikalstamoms, kurias daro suaugusieji, nes tokie pažeidimai byloja apie asmenybės nebrandumą, o ne polinkį nusikalstamam elgesiui.*“ (Кернер 1998; 62-63)

Analizuojant delinkvencijos raišką neformaliose jaunimo grupėse, tyrime taikyta XX a. vidurio JAV kriminologo Davido Matza'os delinkvencijos teorija. Nors D. Matza'os darbai padėjo pagrindus kritinei

tradicijai, jo teorija turi tiek pozityvistinio, tiek antipozityvistinio aiškinimo bruožų. Šio kriminologo darbai unikalūs tuo, kad apjungia du požiūrius: pozityvistinė delinkvencijos interpretacija papildoma naujai atgaivintomis klasikinės kriminologijos mokyklos idėjomis.

Tyrimas buvo atliekamas trijose neformaliose jaunimo grupėse. Tai: futbolo fanai - "ultros", nacionalistiškai nusiteikęs jaunimas - "skinhead'ai" ir motoklubas "Vorai" (baikeriai). Buvo verifikuojamos šios tezės:

Neformalios jaunimo grupės nėra "delinkventinės subkultūros", tikslingai orientuotos į nusižengimų darymą. Jos yra "delinkvencijos subkultūros", kurių nariai kartu priklauso ir konvencinei visuomenei; Nėra objektyviai egzistuojančios delinkventinės asmenybės. Jaunuoliai tampa delinkventais darydami nusižengimus; Delinkventinis veiksmas padaromas tik tuomet, kai, neutralizavęs socialinių ir teisinių normų poveikį, jaunuolis pats pateisina savo nusižengimą.

D. Matza'os neutralizacijos ir dreifo teorija: delinkvencijos ir dreifo samprata

Po ilgą laiką vyravusių pozityvistinių aiškinimų D. Matza'os teorija XX a. viduryje pagaliau pasiūlė naują požiūrį į delinkvenciją. Iki tol buvo vadovautasi nuostata - ieškoti nusižengimų priežasčių patį delinkventą nusakant kaip aplinkybių auką, "problemišką" ar net "nenormalų" vaiką. D. Matza sukūrė naują delinkvento paveikslą: *delinkventas yra normalus paauglys, tik kartais nusižengiantis visuotinėms normoms*. Nusižengimas šiuo atveju yra normų (moralinių, socialinių, teisinių) pažeidimas. Jo teorija paaiškino ne tik tai, kodėl jaunuoliai nusižengia, bet ir kodėl suaugę jie nustoja pažeidinėti socialines bei teisines normas. Delinkvenciją jis nusakė šitaip:

"Delinkvencija galų gale žymi legalų statusą, o ne asmenį, nuolat laužantį įstatymus. Delinkventas – tai jaunuolis, kuris santykiškai labiau atitinka teisinį delinkvento apibrėžimą nei tas, kuris yra delinkventas mažesniu laipsniu arba apskritai toks nėra. Tokį jaunuolį delinkventu galima laikyti todėl, kad jam iš esmės tinka toks apibrėžimas, bet ne todėl, kad jis elgiasi delinkventiškai visą laiką. <...> Visi delinkventai puikiausiai sugeba laikytis įstatymų (ir laikosi). Tiesiog pakaitomis jie gali elgtis kaip

konvenciniai paaugliai ir kaip delinkventai. Jie atlieka tiek delinkventinius, tiek konvencinius vaidmenis. <...> Delinkventas taip pat prisitaiko prie nekonvencinių draugų grupės standartų. Nusistovėję netinkamo elgesio modeliai (taip pat ir delinkventiniai) plėtojami būtent tos draugų grupės kontekste, kuriame visi turi vienodus polinkius ir interesus." (Matza 1995; 26)

Šios naujosios teorijos požiūriu, "delinkventas" tėra apibrėžimas, žymintis paauglį, kuris kartais nusižengia. Realiai tai yra normalus paauglys, visuomenės narys, besilaikantis valstybės įstatymų ir nuo ne delinkventų besiskiriantis tik nusižengimų darymu. Delinkventas nėra belaisvis, patekęs į delinkvencijos subkultūrą. Jis nėra nei galutinai susisaisęs grupės normomis, nei jų nepaisantis. Delinkventų statusą galima įvardinti kaip dreifavimą tarp dviejų polių: įstatymų laikymosi ir pažeidimų darymo.

Įvardindamas delinkvenciją kaip dreifą, D. Matza siekė identifikuoti sąlygas, kurios dreifą daro galimą ir tikėtiną. Anot jo, kad būtų padarytas nusižengimas, būtini du elementai: tai socialinės kontrolės ar įstatymo poveikio neutralizavimas ir "valia", noras, kuris pastūmėtų nusižengti. Socialinės kontrolės įveikimą kriminologas pavadino neutralizacija ir sukūrė savąją "neutralizacijos" teoriją. Neutralizacijos esmę jis apibūdino šitaip:

"Delinkventai neutralizuoja teisinių bei moralinių normų poveikį subjektyviai jas apibrėždami kaip nepritaikomas, neatitinkančias tikrovės ar nesvarbias. Kai tik jaunuolis tampa abejingas įstatymui, jis gali atlikti neteisėtus veiksmus be didesnio kaltės ar gėdos jausmo. Delinkventas, neutralizavęs teisinių normų poveikį, dreifuoja į delinkvencijos subkultūrą, kur delinkventiniai veiksmai darosi galimi." (Abercrombie 1994; 104)

Įsivaizduoti delinkventą kaip dreifuotoją, anot D. Matza'os, yra pagrįsčiau, nes būtent toks apibrėžimas atspindi daugumą paauglių delinkventų - tų, kurie, paauglystėje darę nusižengimus, suaugę šitaip elgtis liaujasi. Tokių, kurie visgi dreifuoja link nusikaltimo ir vėliau papildo suaugusiųjų nusikaltėlių gretas, - mažuma.

Skirtingai nei pozityvistinės mokyklos atstovai, D. Matza siūlo kalbėti ne apie "delinkventines", bet apie "delinkvencijos"

subkultūras. Anot kriminologo, netgi sutikus su teorine prielaida, jog egzistuoja *delinkventinės* subkultūros, priešiškos konvencinei kultūrai, empiriškai tai neįrodoma. Kad delinkventai yra dominuojančios kultūros atstovai, rodo tai, kad jų moralinė atskaitos sistema yra tos pačios bendrosios normos kaip ir visos visuomenės narių. D. Matza pabrėžia du svarbius delinkvencijos subkultūrų bruožus. Pirmą, grupės moralinis kodeksas nusižengimus *pateisina*; tačiau nusiženginėti nėra būtinas *reikalavimas* norint tapti ar išlikti grupės nariu. Tokiose grupėse nusižengimai yra tik priemonė, bet ne pagrindinis tikslas. Antra, delinkvencijos subkultūra yra labai įtakojama konvencinės kultūros vertybių; konkrečiai kalbant, specifinės grupių vertybės, pateisinančios nusižengimus, užkoduotos pačios visuomenės vertybių sistemoje.

Taigi nusižengimas galimas tik neutralizavus moralinių normų poveikį. Šiame procese reikšmingą vaidmenį atlieka pačių delinkventų suvokimas apie tai, kas yra „nusižengimas“ arba „nusikaltimas“, ir tai, ar jie patys savo elgesį apibūdina kaip tokį. Jeigu kriminologija numato daug platesnį ratą veikų, kurias galima būtų pavadinti „nusižengimu“, tai baudžiamoji teisė nurodo į baudžiamąjį įstatymą, kur aiškiai apibrėžta, kas yra „nusikaltimas“. Delinkventai vartoja pastaruosį, būtent teisinį nusikaltimo apibrėžimą, nes čia nepakanka vien veikos, būtinas ir kaltės įrodymas. Paaugliams nesunku surasti daugybę savo elgesio pateisinimo ir kaltės neigimo būdų. Vienas jų – vadovavimasis principu „atsakyti į provokaciją“. Paaugliui atsakyti į provokaciją, įžeidinėjimus, apginti save yra garbės reikalas. Anot D. Matza'os, tai yra ne kas kita kaip būtinosios ginties ir nepakaltinamumo performulavimas. Be šių paaugliai naudoja ir kitus neutralizacijos būdus.

Periodinis ryšių su įstatymu nutraukimas, nusakomas *dreifu*, visgi dar negarantuoja, jog bus padarytas delinkventinis veiksmas. Kad moralinės ribos būtų galutinai peržengtos, dar reikalinga *noras* ir *valia*. D. Matza skiria du atvejus, kaip gali būti įvykdomas delinkventinis veiksmas. Tai - *pasiruošimas* ir *desperacija*. Abiem atvejais atsiranda motyvacija nusižengti.

Pirmuoju atveju link nusižengimo einama palaipsniui, jam ruošiamasi, antruoju – tai spontaniškas veiksmas.

Pasiruošimas nusižengimui turi būti moralinis ir techninis. Techninis yra paprastesnis, nes tai tėra fizinis, dažnai elementarus, paauglio gebėjimas padaryti vieną ar kitą veiksmą. Moralinis pasiruošimas - kur kas sudėtingesnis. Moralinių stabdžių įveikimas, neutralizacija daugumoje atvejų lemia, bus ar ne padarytas delinkventinis veiksmas. Kai kurie paaugliai niekada taip ir neįveikia moralinio barjero ir nenusižengia.

Nusižengimas gali būti padarytas ir spontaniškai. Dažniausiai jam paskatina desperacijos ir fatališkumo jausmas, suvokus savo bejėgiškumą. Paprastai toks paauglys nori atkreipti į save dėmesį, sustiprinti savo statusą draugų grupėje. Taigi moralinių normų poveikio neutralizacija ir valia, noras nusižengti yra pagrindiniai delinkventinio veiksmo elementai.

Neformalios jaunimo grupės

Nagrinėjant delinkvencijos reiškinį kritinės kriminologijos požiūriu ir taikant D. Matza'os teoriją, tyrimo objektu buvo pasirinktos trys neformalios jaunimo grupės: futbolo fanai, „ultros“, nacionalistiškai nusiteikęs jaunimas, „skinheadai“ ir motoklubas „Vorai“. Su grupių atstovais buvo atliekami giluminiai struktūrizuoti interviu. Siekiant išsiaiškinti, kokiós subkultūros - „delinkvencijos“ ar „delinkventinės“ -bruožų turi neformalios jaunimo grupės, kalbėtasi su suaugusiais jų lyderiais. Dėmesys buvo skiriamas grupei: jos vidinei organizacijai, ideologijai, santykiui su dominuojančia kultūra ir visuomenės normomis. Taip stengtasi išsiaiškinti, kokią vietą grupė užima visuomenėje: ar yra integruota jos dalis, ar atskira subkultūra, turinti tokias vertybines orientacijas, kurios visiškai neatitinka visuotinai priimtų normų ir valstybės įstatymų. Kalbantis su nepilnamečiais grupių nariais, buvo analizuojami socialinės kontrolės neutralizacijos ir dreifo procesai. Taip pat buvo aiškinamasi, kaip paaugliai supranta, kas tai yra „nusikaltimas“.

Futbolo fanų grupė – *ultras*

Ultra - iš užsienio kilęs terminas, kuriuo vadinamas futbolo komandos gerbėjas. Lietuvoje *ultras* yra Vilniaus “Žalgirio” futbolo komandos fanai. Šiai grupei/judėjimui daugiau nei 20 metų. Jų pradžia laikytina XX a. aštunto dešimtmečio antroji pusė. *Ultras* Lietuvoje nuo pat savo gyvavimo pradžios buvo ne vien fanų, bet politizuotas nacionalinio išsivadavimo judėjimas. Ultrų simbolika: žaliai balta “Žalgirio” vėliava, žaliai balti marškinėliai, šalikai. Todėl jie dar vadinami “žaliai baltais”. “Žalgirio” fanai “ultromis” save pradėjo vadinti ne iš karto. Pradžioje jie buvo tiesiog “pankai”. Paradoksalu tai, kad, priešingai nei Vakarų pasaulyje, tuometiniai lietuviškieji “pankai” išpažino nacionalistines, prieš okupantus nukreiptas, idėjas ir pasisakė už nepriklausomos valstybės atkūrimą. “Ultrų” pavadinimas atsirado tik atkūrus nepriklausomybę. Tačiau reikia pabrėžti, jog ultrų pamatinė idėja yra futbolas. Ultrų istorija lydima pakilimų ir nuopolių, jų aukso amžius – Sąjūdžio laikai. Dabar šis judėjimas yra šiek tiek nurimęs ir sumažėjęs. Nors dauguma ultrų – vilniečiai, keletas jų gyvena Kaune bei Klaipėdoje. Šiuo metu grupės daugumą sudaro paaugliško amžiaus jaunuoliai.

Nacionalistinė jaunimo grupė – *skinheadai*

Skinheadų tradicijos taip pat ateina iš užsienio. Net ir pats pavadinimas “Skin-head” kilęs iš anglišku žodžių “oda-galva”. Tiksliau kalbant, jis reiškia pliką arba skustą galvą, o tai yra vienas iš grupės narių skiriamųjų ženklų. Kiti skiriamieji ženklai - tai kareiviško tipo apranga su kurioje nors vietoje (dažniausiai ant žasto) nešiojama Lietuvos vėliava arba Gedimino stulpais (Lietuvos skinheadų). Pasaulyje skinheadai kaip savo ženklą nešioja ir svastiką. Skinheadų judėjimas paplitęs bene visame pasaulyje. Jis pasisako už tautos grynumą, reiškia neapykantą kitos rasės ir tautybės žmonėms, gyvenantiems ne savo žemėje ar valstybėje. Iš esmės tai yra nacionalistinis ar

net nacistinis judėjimas, neretai galintis pasitelkti netgi smurto veiksmus kitataučių atžvilgiu.

Lietuvos skinheadai yra nuosaikesni ir jų tradicijos nėra senos. Jie, kaip neformali jaunimo grupė, pradėjo formuotis kartu su Sąjūdžiu ir Nepriklausomybės pradžia, prieš 10-14 metų, nors pačios jų ištakos siekia dar tuos laikus, kai Lietuva buvo Tarybų Sąjungos sudėtyje. Mitinguose gimęs šūkis “Lietuvai-lietuviams”, o taip pat - “Tėvynė, kraujas, žemė” ir tapo Lietuvos skinheadų pamatine idėja. Daugumą Lietuvos skinheadų sudaro paaugliško amžiaus jaunuoliai. Vyresni skinai jau “nebeskinuoja” ir paremia tik idėjinį lojalumą grupei. Daugiausia skinheadų yra Vilniuje ir Klaipėdoje.

Jaunimo motoklubas – “Vorai”

Trečioji jaunimo grupuotė-visuomeninė organizacija yra lietuviškasis baikerių klubas “Vorai”. Ji labiausiai formalizuota iš visų trijų: turi aiškią hierarchinę struktūrą, įstatus, patalpas. Tačiau, nepaisant visų formalių įstatų ir taisyklių, vorų ištakos ir santykiai klube yra neformalūs. Klubo pradžia laikytini 1997 m., kai Vilniaus Viršuliškių mikrorajono baikerių grupelė pradėjo kartu „taisyti motociklus”, organizuotai važinėti į išvykas bei po miestą, o svarbiausia - nesijungti prie jokio kito klubo, bet kurti būtent savo klubą. Šiuo metu “Vorai” turi savo padalinius: Vilniuje, Aukštadvaryje, Druskininkuose, Naujojoje Akmenėje, Klaipėdoje, Nidoje, Vėžaičiuose. Klubas turi ir savo hierarchinę struktūrą – tai vyriausieji klubo įkūrėjai “vorai” (visiems daugiau nei 20 m.), pretendentai į vorus, “vorų broliai” (nuo 16 m.), ir jauniausieji (nuo 10 iki 16 m.) klubo nariai, “voriukai”. Į klubą priimami visi norintys, besidomintys motociklais, berniukai/vaikinai. Atsižvelgiant į amžių jie tampa voriukais arba vorų broliais. Pereinant iš voriukų į vorų brolių ir vorų pakopas keliami atitinkami reikalavimai. Merginos į “Vorų” klubą nepriimamos.

“Voriukai” klube turi savo istoriją. Į klubą šie paaugliai ateina draugų dėka sužinoję apie jį. Tačiau dalį jų į klubą nukreipia Viršuliškių

parapijos Matulaičio dienos centras. Tai dažniausiai vadinamieji “sunkūs” paaugliai. Klubo ir dienos centro bendradarbiavimas tęsiasi jau 2-3 metai. Ši idėja kilo patiems vorams ir ji palaikoma iki šiol. “Vorų” klubo herbas - voras. Vorų brolių ir voruokų herbai - skirtingos vorų variacijos. Kaip ir visus baikerius, vorus galima atpažinti iš motociklo ir odinės aprangos.

Neformalios jaunimo grupės Lietuvoje: delinkventinės subkultūros ar delinkvencijos subkultūros?

Norint suvokti, kiek tiriamos neformalios jaunimo grupės gali turėti ar išvis turi subkultūros bruožų, pirmiausia reikia išsiaiškinti: kaip jos pačios save apibrėžia, kokius žmones vienija. Ar tai yra uždaros subkultūrinio tipo grupuotės, vienijančios tam tikro socialinio sluoksnio individus ir turinčios aiškiai nusakomas ribas, ar tai pakankamai atviros grupės, kurių narystė yra vienintelė sąlyga – išpažinti tą pačią idėją ir ištikimai jos laikytis. Paklausus grupių lyderių, kaip jie patys įvardintų savo grupuotę, jie apibrėžė ją nevienodai, nors yra ir panašumų. Grupės buvo įvardintos kaip gatvės gauja, judėjimas, srovė. Tačiau svarbiausia tai, kad jos yra atviros visiems norintiems į jas jungtis ir vienija pakankamai įvairių jaunuolių ratą:

“<...> Tai yra tokia.. nu gauja, ta prasme, kaip sako.” (ultrų lyderis)

“mes irgi kažkoks tai esam, kaip čia pavadint, gatvės judėjimas. Mes ten ne politikai, nu nors mūsų pačios idėjos, daug kas pasakys, kad politiškos jau yra.”; “Kieno tai grupuotė? Visos Lietuvos žmonių, kuriems tai rūpi.” “Visokio plauko pas mus yra žmonių. Yra ir su aukštuoju, yra ir bedarbių, yra ir septynias klases baigusiu.” (skinheadų lyderis)

“Pas mus yra atskirų girtuoklių alkoholikų. Ir pas mus yra žmonių, kurie... nu nesakysiu... Aukštai. Aukštai labai. Rimtose įstaigose...” (ultrų lyderis).¹

Tik viena grupė išsiskyrė tuo, kad yra ne gatvės gauja ar judėjimas, bet klubas - institucionalizuota visuomeninė organizacija. Visgi ir jos ištakos yra neformalios:

“Klubas oficialiai įsiformino ir taip toliau 1999 metais. Prieš tai dar buvo neoficialiai va taip, kaip klubas, oficialiai neįformintas. Prieš tai dar du metus. <...> Nu ką, ir prasidėjo viskas nuo garažų ir taip toliau. Susirinko chebra. Paskui sugalvojom, kad reik kažką... daryti.” (voras).

Grupių organizacijos, integracijos ir vienybės laipsnis yra skirtingas. Vienose grupėse susiklostę itin artimi, panašūs į šeimyninius, santykiai. Kitose jie kiek formalesni – jaunuolius daugiau vienija bendra idėja, vienodos pažiūros:

“O šiaip santykiai yra labai geri klube... . Visi labai draugiški ir tokie grynai bendraujam draugai. Praktiškai pas mane kitų draugų ir nėra...” (vorų brolis)

“Nu, aš galvoju, kad artimi draugai yra. Vis tiek. Ten ir pasiguost gali normaliai... ir taip toliau...” (ultra) “Nėra kažkokios didelės vienybės. Pas mus yra žmonės, kurie ten <...> vienas nemėgsta to... <...> Ir dėl to skinhead'ai ir nėra kažkokie, vat, stiprūs, bent jau Lietuvoj, kažkokia tai neformalų grupuotė labai.” (skinheadų lyderis)

Grupių vienybės laipsnis greičiausiai priklauso nuo to, kaip dažnai grupės nariai užsiima bendra veikla, būna kartu. Be bendros veiklos ir užsiėmimų sunkiau užmegzti glaudesnius socialinius ryšius. Tačiau jeigu ne bendrą veiklą, tai bendrą vienijančią idėją ir tikslą turi visos nagrinėjamos grupės. Jos traukia grupės narius burtis draugėn ir garantuoja jos išlikimą. “Vienijanti idėja” – sąlyginis pavadinimas, nes vieną grupę vienija konkreti idėja, specifinės pažiūros, o kitas – bendras užsiėmimas ir pomėgis. Kaip bepvadinantume, visa tai labai stipriai veikia ir traukia jaunuolius į grupę. Paprasčiausias to įrodymas – pačių grupių išlikimas ir egzistavimas:

“Futbolas ultrų yra reikalas, kuris leidžia jam egzistuoti, gyventi savo gyvenimą.”; “... galbūt labiausiai panašus daiktas būtų - tai religija, netgi sekta...”; “Ne taip, kaip mes suprantam sektas. Sekta yra toks daiktas, kad jau įtraukia ir visam gyvenimui. Kada nori, žmogus ateina praktiškai, kada nori, žmogus išeina. Vat, yra toks reikalas. Žmonės yra ganėtinai skirtingi ir visokių yra žmonių.”

¹ Red. pastaba: informantų kalba netaisyta.

“Šiaip tai, vat, lenkai... <...>. Jie palygino su indėnų tų genčių gyvenimu. Ta prasme, yra tam tikri ten karo vadai, yra ideologiniai lyderiai.. Ir yra tokia religija, tipo futbolas, kuri iš tikro niekam, nu, gal.. Sakau, gyventi leidžiantis pagrindas kažkoks tai.” (ultrų lyderis)

“Nu, mus visus vienija, tarkim, ta pati idėja: Lietuva lietuviams, ir tėvynė, kraujas, žemė.” (skinheadų lyderis)

“Matai, kaip aš manau. Manau, kad tas pomėgis, jis labai suvienija” (vorų brolis).

Pažymėtina, jog tiriamos grupės vienija tik vyriškos lyties atstovus. Ar tai sutapimas, ar šie pomėgiai daugiau būdingi vyrams – atskiras klausimas. Tačiau futbolas, motociklai tradiciškai laikomi vyriškais užsiėmimais. Tai yra “vyriškos” grupės. Į vienas grupes merginos neateina, į kitas – tiesiog nepriimamos. Todėl galima daryti išvadą, jog lytis turėjo reikšmės kuriantis būtent šioms grupėms. Visgi tyrimas neįrodo, kad kiti socialiniai demografiniai požymiai yra svarbūs kuriantis grupei. Tad pritarti subkultūrinių teorijų autoriams, kurie teigė, jog delinkventinės grupuotės atsiranda tam tikrame socialiniame sluoksnyje veikiant konkrečioms socialinėms ekonominėms sąlygoms, negalima.

“O būtent šiaip futbolas yra dėl ko... Jis yra išskirtinė sporto šaka šiaip Europoj ir visur <...>. Tiesiog kaip nacionalizmas, šovinizmas galbūt. <...> tai būna praktiškai, nu, kaip karo, kaip karas. Žmonėm jis pakeičia paprasčiausiai karą. Nes džiaugsmas visas tas. Prancūzai laimėjo čempionatą prieš brazilus. Šventė tokia, kaip laimėjusiems karą prieš ką nors.”; “Nu, čia bent jau vyro tai tikrai tokia. Aš nežinau, moterys gal ne. Moterims galbūt... Moterų, matai, nei skinų, nei ultrų, nei nieko nebūna.”; Viena yra. Šiaip dvi buvo. Viena kažkada buvo, dingo. Ta prasme, o dabar viena yra.” (ultrų lyderis)

“Šiuo metu motociklininkų klubas “VORAI” turi nišą kiekvienam vyrui, kuriam nesvetima moto idėja.”; “Moterys negali tapti nei Vorų broliais, nei tuo labiau VORAIS, tačiau šiuo metu yra kuriamas moteris vienijantis VORŲ padalinys “MUSES Mcc”.

Sutapimas ar ne, tačiau visos trys tyrime dalyvavusios grupės laikosi nacionalistinių, patriotinių pažiūrų. Nuo radikaliausio ksenofobijos atvejo iki nuosaikesnio patriotizmo:

“Nacizmas. Pirmoj vietoj skinam yra nacizmas” arba “Nu, taip, jie rasistai.” (ultra)

“Aš Lietuvos pilietis esu. Patriotas. Tikrasis Lietuvos patriotas.” (skinheadas)

“Mūsų klubas, vat, kuo jisai pasižymi, gal tuo, kad jisai yra toks gan patriotiškas. Tai vat, darom kovo 11 koncertą. Žalgirio mūšiui paminėt darom vasarą.”

“Nu, aišku, nacionalizmas gyvuoja.” (vorų brolis)

Tikriausiai Lietuvoje surastume ir tokių jaunimo grupių, kurios neturi nieko bendro su nacionalinėmis idėjomis, tačiau tiriamosios grupės yra būtent tokios. Grupių polinkis į nacionalizmą paaiškinamas tuo, jog jos kūrėsi prieš 14-20 metų, tokiaime politiniame kontekste, kai nacionalinis klausimas buvo itin aktualus. Dabartiniai grupių senbuviai, tuomet dar vaikai ir paaugliai, augo ir brendo stebėdami išsivadavimo bruzdėjimus. Neretai besikuriančių grupių veikla susiliedavo su nacionalistiniais judėjimais:

“1982 metais “Žalgirio” kilimo į aukščiausiąją lygą laikai sutapo su tuometine “pankomanijos” banga. Tuometinis lietuviškas “pankas” buvo kone visiška priešingybė Vakarų *punk* judėjimo atstovui. Tuos ir tuos vienijo nebent pati protesto idėja. Bet jei Vakaruose tai buvo anarchistiškas-komunistiškas protestas prieš tradicijas, tuo pačiu ir tautiškumą, tai Lietuvoje - būtent nacionalistinis protestas prieš komunistinius okupantus. To meto Lietuvos “pankas” savo asmeninę laisvę siejo su tautos laisve, jo idealas buvo ne anarchija, o nepriklausoma Lietuvos valstybė. Tai buvo tipiškas lietuviškas sugebėjimas pritaikyti vakarietiškas jaunimo laisvės idėjas kovai dėl savo tėvynės laisvės.” “<...> kaip iššūkis sovietinei visuomenei visai, visam tam sovietizmui ir visa kita.” (ultrų lyderis).

“Dėl patriotizmo, tai jis buvo... nu dar senais laikais, dar kai mes mažiukai būdavom, dar kai buvo prie komunistų valdžios. Jau tada jau kiemai visada skirstydavosi: va čia va - rusai, čia yra lietuviai. Ir kariaudavo. Ir dar kai vaikas buvau, buvo taip... pankai taip vadinami. (Tai ne dabar kaip čia, va, yra, tie su skiauterėm, bet anksčiau pankai buvo, nu, taip kaip nacionalistai. Nacionalistai.) Pasišydavo svastikas, Gedimino stulpus. <...> Irgi, Montana - tai ruskiai būdavo. Ruskiai, lenkai. Ir kariaudavo <...>. Ir nuo mažų laikų tai prasidėdavo kaip <...> tvirtovės statydavosi; atskirai rusai, atskirai lietuviai. Ir vieni su kitais kapodavomės su sniegu.” (skinheadų lyderis)

Šie pavyzdžiai byloja, jog jaunimo grupuočių kūrimuisi nemažą įtaką darė ir netgi skatino

šalies politiniai įvykiai. Vakarietiškos ultrų, skinheadų idėjos, realizuotos mūsų šalies politiniame kontekste, įgavo tokį grupių pavidalą, koks yra dabar. Todėl jau vien faktas, jog buvo kovojama už bendrąsias vertybes – šalies laisvę ir nepriklausomybę – įrodo, kad grupės negali būti atskiros, o tuo labiau priešingos visuomenei subkultūros.

Minėtos grupės vienijančios idėjos neegzistuoja vakuume. Jos įpintos, įtvirtintos grupių “moralės kodeksuose”, kuriuos, daugiau ar mažiau aiškius, turi kiekviena iš jų. Šie kodeksai – tai nerašytų taisyklių rinkiniai, kurių laikosi kiekvienas grupės narys. Priešingai nei valstybės įstatymai (atskirais atvejais), vidiniai grupės reikalavimai nėra primesti iš šalies, bet natūraliai kyla iš pačios grupės gyvenimo. Todėl šių nerašytų taisyklių laikymasis yra absoliutus. Vidinė socialinė kontrolė itin efektyvi, nes būtent grupės taisyklių laikymasis garantuoja vietą joje. Grupių moralės kodeksai atlieka tris pagrindines funkcijas: reglamentuoja grupės narių elgesį/veiklą (ką privalo ir ko negali daryti grupės narys); specifinių taisyklių laikymasis išskiria grupę iš panašių grupių; moralinio kodekso laikymasis suteikia teisę būti grupės nariu.

“Nepriklausyt jokiam kitam klanui..”; “Nebendradarbiauti su teisėsaugos pareigūnais. Pagrindinis tas.”; “Nu, palaikyti ten komandą, visa kita. <...>. Jeigu tu nevažinėsi į išvykas, tu nebūsi ultra. Jeigu tu ten ateisi, sėdėsi, nieko neveiksi, nežinau kaip <...> jeigu <...>. Jeigu tu gausi į snukį ir nubėgsi pasiskųsti mentam - vsio. Gali dinkt iš karto kuo toliau.” (ultrų lyderis)

“Ta prasme, yra dėl klubo. Grynai dėl klubo. <...>, tai su motociklais būtų išvažiuot kelis kartus per metus. Daugmaž, kad išsilaikyt klube. Dalyvaut aktyviai veikloj. O, daugiau tokių dalykų...” (vorų brolis).

“Skinas praktiškai, nu, kas yra. Nu... Galbūt skinas yra kaip <...>. Gal net idėjinis karys, gal net taip pavadinkim. Nu, irgi, nu, supranti, sunku žodžiais apibūdinti, ypač žmonių gyvenimo būdą, supranti.” (ultrų lyderis apie skinheadus)

Nagrinėjant moralinius kodeksus, lengviau suvokti grupės vietą bendroje kultūroje, galima įvertinti, kaip grupės principai dera su visuomenės vertybine sistema: ar vienas kitam neprieštarauja, ar grupė neskatina sąmoningų nusizengimų. Visgi pirmiausia reiktų akcentuoti

tai, kad kokios bebūtų grupės vidinės taisyklės, jos buvo sukurtos tam, kad kuo efektyviau būtų įgyvendinti grupės tikslai ir idėjos. Vargu ar kurioje nors grupėje rastume visiškai nefunkcionalių, betikslu ritualu virusių taisyklių. Viskas daroma vardan grupės tikslo. Todėl nesunku suprasti, jog ten, kur grupės interesai kertasi su visuomenės reikalavimais, prioritetas teikiamas grupei. Iš to gali kilti ir nusizengimas, tačiau svarbu pabrėžti – nusizengimas šiuo atveju yra kaip priemonė, bet ne tikslas. Kartais nusizengimai būna labai “nekalti” – pažeidžiamos tokios taisyklės, kurių dažnai nepaiso ir suaugusieji. Grupių “moralės kodeksus” galima išsivaizduoti kaip taisyklių rinkinius, kurie yra tarp visiško konformizmo, taisyklių laikymosi, įstatymo paisymo ir nusizengimų pateisinimo. Grupių nariai savo vidines taisykles nusakė taip:

“Tu rungiesi su kitais futbolo palaikyme, tu rungiesi su kitais kietume, ta prasme, tu rungiesi su kitais važivime visokiam. Praktiškai, nu, čia jau garbės kodeksas yra. Kaip pas mus, kaip pas “Žalgirį”, tai dar vienas: turi būti kažkas, kas mūsų vėliavas iškabina bet kur, kur žaidžia “Žalgiris”. Per oficialias rungtynes. Bet kur: kur rinktinė ir kur “Žalgiris”. Kažkuris turi nuvažiuot iš mūsų.” (ultrų lyderis)

“Yra tik tas dalykas, kad ultra savo komandos garbž turi ginti kumščiais. Nesvarbu kokioj situacijoj. Jeigu įžeidinėjamos komandos spalvos.” (ultra)

“Fanu bet ką galima pavadinti. Jis gali žiūrėti, sakykim, per televizorių rungtynes ir sirgti už ją, ar ne? Taip pat yra, sakykim tokie, nu, rimtesni. “Geriečiai”, sakykim, ane. Nu, kurie į stadioną susirenka, jie palaiko komandą, bet jie visiškai laikosi įstatymo, jie laikosi pirmiau įstatymo negu savo moralės normų, ane? O mes pirmiausia savo moralinio kodekso, o po to - įstatymų. Vat, skirtumas koks. Vat. Tai jie yra “geriečiai”.

“Anksčiau ten Rusijos tie nusikaltėliai visokiausi. Jie turėjo savo <...> tą moralės kodeksą, jo. Tai va, mūsų tas moralės kodeksas yra kažkas tarp įstatymo ir tų visų banditų moralės kodekso. Kažkas, tarpinė grandis turbūt.” (ultrų lyderis)

“Nešiukšlint, nedaužyt stiklų, nepaišinėti ant sienų. Va ten, kur visos svastikos pripaišo ant sienų, tai čia žemas lygis yra. Aš prieš. Nu čia dažniausiai vaikai, žinai <...> tai vat su tuo. Nu, tvarka yra tvarka. <...> O va dėl tų visų, kad mušdamas tu kažkokį ten tą patį azijietį, tai čia jau tada pasibaigia. Pasibaigia.” (skinheadų lyderis)

Patys grupių nariai savo elgesį, kuris visuomenės akimis yra ne kas kita kaip tik nusizengimas, pateisina pagrįsdami savo įsitikinimais ir aiškiais argumentais. Tai nėra nusizengimai vardan nusizengimų, jie visuomet motyvuoti:

“Kiekvienas žmogus turi būti savo vietoj ir nelįsti ten, kur jam nedera. Pavyzdžiui, indai čia kažkokie atvažiuoja, apsigyvia ir išsinešdina. Čia šito neturėtų būti. Kiniečiai taip pat. Čia visokiausių nelegalų privažiuoja...” (skinheadas).

“Vilnius <...>, lietuvių buvo miestas visados, išskyrus per tuos okupacijos visus metus. Tai čia mums nėra taip gražu kaip kiti sako: va čia va kiniečių rajonas, čia va - žydų, čia <...> ir panašiai. <...> Argi čia gražu bus, kad atsiras kažkoks tai rajonas, kur gyvens indusai, ir į kurį tu - lietuvis, vilnietis, tu, užėjęs gausi į snukį už tai, peilį į pašoną už tai, kad tu esi baltaodis...” (skinheadų lyderis)

Atidžiau panagrinėjus, galima išvelgti, jog nusizengdamas paauglys vadovaujasi ne kuo kitu, bet visuotinai priimtais imperatyvais. Pavyzdžiui, išgalėjusi patriarchalinė vyriškumo samprata, kad vyras turi būti stiprus, išdidus, bebaimis ir jam netgi gali būti atleidžiama agresija, yra būtent ta, kuria vadovaujasi grupių nariai. Taip pat tokia vertybė kaip “ištikimybė” - ištikimybė savo komandai, jos garbės gynimas - bendros vertybinės sistemos sudedamoji dalis. Taigi grupių nariai vadovaujasi bendražmogiškomis vertybėmis, tik galbūt realizuoja jas ekstremaliai:

“Ir suaugę žmonės, ir visokie žaidžia savo žaidimą <...> Viena kartą tu gauni į snukį, kitą kartą jisai gauna į snukį. Tu nenori, kad tave priskųstų. Tu irgi nesiskundi. Paprastas turbūt daiktas. Nu, vyrai, tiesiog... čia iš tikro tai vyriškumas paprasčiausias. Jeigu gauni, koks tu vyras, jeigu tu bėgi skųstis.” (ultrų lyderis)

“Ir ultros yra tokie žmonės, kurie neis skųstis policijai, jeigu juos kas nors primuš <...>. Jie gaus į galvą ir kitą kartą bandys atsikirsti - duoti atgal. Čia yra muštynės, ta prasme, tokio pobūdžio. Bet kad jos būtų idėjinės kažkokios, kad jos... Vat ir yra idėjinės. Bet, kad jos būtų be idėjos, tai taip nėra.” (futbolo fanas)

Vis dėl to ne visais atvejais grupių nariai vadovaujasi grupės taisyklėmis, kurios pateisina kai kuriuos nusizengimus. Vienodai dažnai jie paklūsta ir visuomenės reikalavimams. Tokiais atvejais arba patys jaunuoliai nepateisina savo

nusizengimo, arba bijo griežtų sankcijų. Socialinė ir teisinė kontrolė visgi daro jiems poveikį:

“Toks vaizdas: eina šeima ten. Trys vaikai mažiukai ir <...>. Nu ir kraustosi jie. Nu, ką tu. Tu neprisikabinsi. Tu laikai tą nuoskaudą širdyje ir viskas. Nei tu į snukį duosi. Nu, vis tiek, vaikai, moterys ten. Nu, nekyla ranka, bet <...>. Užgniauzi tą pyktį, bet, nu, taip nuoskauda tokia lieka. Ir tu žinai, kad ten, kad jeigu tu vožtelsi ten į snukį, nu tai tave pasmerks visi. Nu ir pačiam nesinori.” (skinheadų lyderis)

“Ir va dabar eidamas gatve aš <...> nu, pamatęs, nu, neskeliu į snukį jam vien tik dėl to, kad nu <...>. Skelsi, duosi tu jam į galvą ir kitą dieną jau nakvosi KPZ.” (skinheadų lyderis)

Nusizengimai nėra nuolatinis ir būtinas reiškinys grupių gyvenime. Priešingai, kai kurie grupių reikalavimai ir draudimai tiesiogiai sutampa su valstybės įstatymais. Jų pozityvus poveikis neretai yra daug stipresnis nei formalių draudimų, kadangi socialinė kontrolė grupėje veikia itin stipriai:

“Tai, pavyzdžiui, absoliučiai narkotikai yra draudžiami” (vorų brolis)

“O tie vaikai, tai būna kad visiškai jau palaidoti: nu, tenai narkomanai, ir iš mokyklų išmesti ir taip toliau. Yra toks vaikas. Pradėjo dirbt su mocaais - susitvarkė. Bet vis tiek yra tasai, kaip ten, “Būrelio vadovas”. Tai jisai vis tiek jau mato, kad tenai mokslai, ar kas ne taip ten. Jisai eina į mokyklą, tariasi su direktorium, kad čia <...>. Vienu žodžiu, kai dirba su tais vaikais - geriau. Bet tikrai daug kas nuo narkotikų nulipo. Ir tėvai sako, kad pasikeitė.” (voras)

Patys grupių nariai ir lyderiai vieningai teigia, jog yra šios visuomenės, kultūros atstovai. Savo išskirtinumu jie laiko tik savo pomėgį, vardan kurio kartais leidžia sau pažeisti ir bendrąsias taisykles. Tačiau nusizengijama tik, jų manymu, nesvarbioms ir primestomis taisyklėms, kurių laužymas niekam nedaro žalos. Netgi iš pažiūros labiausiai į delinkvenciją linkusios grupuotės lyderis itin pabrėžė priklausomybę vyraujančiai, bendrajai kultūrai:

“... Mes tai esam, mes esame šitoj va kultūroj...” (skinheadų lyderis)

Apibūdindami grupių santykius su teisėsaugos pareigūnais, lyderiai pripažino, kad būna nesutarimų, kuomet grupių nariai daro nusizengimus, tačiau neatmetama ir bendradarbiavimo galimybė. Apskritai juos sieja formalūs santykiai. Jaunuoliai pripažįsta

policijos pareiĝa juos bausti, padarius nusiĝengimà, todėl ypatingo priešiškumo pareiĝinams jaunuoliai nejaučia. Kartais tiek grupės, tiek policijos tikslai sutampa:

“<...> sakykim, kiek kolaboruoti galima tam tikrame <...>. Tam tikru, sakykim, rakursu. Galima galbūt bendradarbiauti, tai yra tartis ir šnekėtis, sakykim, jeigu yra pas abudu noras vienodas, sakykim, dėl kažkokio saugumo stadione ar dar kažkaip.” “Būna kartais, kad ir policija, ir ultros yra suinteresuoti abudu tuo pačiu, jo.” (ultrų lyderis)

Kalbant apie jaunuolių nusiĝengimus, reikia pabrėžti, jog “nusiĝengimo” sąvoka yra pakankamai plati. Viena vertus, kuomet daromi konkretūs taisyklių, įstatymų pažeidimai, abejonių, kad tai yra “nusiĝengimas”, nekyla. Tačiau, kita vertus, kai nusiĝengiama nerašytiems socialiniams reikalavimams, atsiranda sumaištis. Pavyzdžiui, alkoholio, o tiksliau alaus, vartojimas yra tapęs neatskiriama grupių gyvenimo dalimi. Galbūt daug kas alkoholio vartojimą, kaip ir rūkymą, laikytų delinkventiniu elgesiu, tačiau įvertinus, kiek šis įprotis paplitęs, peršasi išvada, jog toks elgesys yra tapęs kone “norma”. Patys grupių nariai nelinkę tokio elgesio laikyti nusiĝengimu:

“O, va, jeigu dar prie nusiĝengimų, tai čia, žinai, galbūt pasakyt negalima gert. Bet tai čia aš manau, kad čia normalu, žinai. <...> O tusovkės kaip būna...? Tai maždaug, nu, kaip. Alus, aišku. Vos ne pirmoj vietoj. Na, šiaip daugiau mažiau tokia. <...> Nu, aišku, nuotaiką kelia tai alkoholis turbūt. Kaip sakyt. Klausomės muzikos. Nu, aš manau, kaip ir visi. Kaip ir visas pasaulis. Muzika gal, aišku, kitokia. Tokia sunkesnė. Va tiek apie tas tūsovkes.” (vorų brolis)

Kad grupės galima būtų vadinti tikromis delinkventinėmis subkultūromis, jos neturi dar vieno svarbaus bruožo – uždarumo. Grupės yra pakankamai atviros visiems, kuriems priimtinos jų idėjos ir vidinės taisyklės. Grupių pagrindą sudaro paaugliško amžiaus jaunuoliai. Pirmieji grupių nariai - dabar jau suaugę vyrai. Dauguma jų yra apleidę grupių veiklą arba iš viso išėję ir tik idėjiškai joms priklauso. Kodėl būtent paaugliai, o ne suaugę vyrai sudaro grupių daugumą? Atsakymas galėtų būti toks: futbolas, motociklai yra užsiėmimai, kurie itin traukia paauglius. Be to, skirtingai nei suaugusieji, jie turi mažiau įsipareigojimų, kad galėtų visiškai

atsiduoti grupės veiklai. Paaugliai yra būtent ta amžiaus grupė, kurioje sėkmingiausiai tarpsta ultrų, skinheadų ir vorų idėjos, jas lengviau suderinti su paauglio gyvenimo būdu nei kad su suaugusio žmogaus.

Tačiau ne tik bendras pomėgis vilioja paauglius į grupes. Kita svarbi priežastis yra bendrumo, saugumo jausmas, savo vertės pajautimas, kurį duoda priklausymas didesniai kolektyvui. Paauglystėje tai itin svarbūs psichologiniai poreikiai:

“Paauglių visuomenėj kas yra vis dėl to dar šiek tiek. Aaa. Yra toks daiktas, kaip kažkoks jėgos kultas ar dar kažkas, ane? Jų pribijo... . Ultrų pribijo.” “Nu jie vis tiek turi būriuotis, ane... . Nu paaugliai, vis tiek jie būtent į gaujas renkasi, ane <...> dėl ko jie tampa ultromis, turbūt. <...> O kitas daiktas, čia kur mažiau daug būna <...> - futbolo pomėgis. <...> Va dvi tokios kategorijos žmonių. Galbūt vieni daugiau dėl to, kiti daugiau dėl to. Kažkiek turbūt yra nu ir to, ir to pas žmogų, sakykim...” “Jie dėl ko būriuojasi? <...> Vienas paauglys, kas yra? Jis praktiškai visko bijo, ar ne. Nu, ta prasme, jis turi tokių kompleksų, nu... Vat. Kai yra daug, tai jie pasijunta jėga. Ir jie nebijo, sakykim, jie nebijo, kad jį nuskriaus kažkoks ten... . <...> žino, kad čia yra chebra <...>. Jie žino, kad, viskas, jisai praktiškai neliečiamas yra. Visur: savo rajone, dar kažkur.” (ultrų lyderis)

Neretai galimybė būti kartu su bendraamžiais, kažkam priklausyti, paaugliams yra daug svarbesnė nei pati grupės idėja. Tai įrodo ir tai, kad suaugę jaunuoliai, kuomet pasikeičia jų poreikiai, palieka grupę. Netgi bendros idėjos išpažinimas jų nesulaiko:

“Dauguma žmonių būna taip: praktiškai ko jiems reikia, ta prasme, nu, to saugumo jausmo, tos chebros ir taip toliau. Paaugliai realiai. Taip būna. Po to, nu, jie visi suauga ir išeina. Dauguma. Pasilieka nedaug. Nuo kiekvienos kartos atlieka po kelis žmones. Va taip vat. Visa tai kaupiasi tiesiog. O dabar ateina nauja karta ir vėl viskas... . Čia yra, nu, realiai pasižiūrėjus, ta prasme, tai yra kažkoksai vaikiškas žaidimas. Paprasčiausiai vieni suauga ir išeina iš to žaidimo, kiti - ne.” (ultrų lyderis)

Galima surasti nemažai priežasčių, kodėl suaugę jaunuoliai palieka grupę, tačiau pagrindinė greičiausiai yra ši: grupės reikalavimai ir suaugusio žmogaus gyvenimo būdas tampa nesuderinami. Todėl suaugę vyrai

jau nebegali gyventi ankstesnio gyvenimo būdo. Tik itin atsidadę grupei išlieka jos nariais:

“Visgi kai aš dirbau savo darbą, reikėjo labai stipriai derinti, visus visus reikalus. Niekas nenori, kad mane parištų per kokias muštynes kur nors ane, ir laikraščiai parašytų <...>. Taip pat ultros gyvenimas reikalauja vis dėl to labai daug, nu, atsidadimo, ta prasme, jo? Ir jeigu man trečiądienį mačas Klaipėdoj, aš negaliu eit į darbą.” (ultrų lyderis)

“Nu tarkim idėjiškai, tai visados būsiu. Aš, nu, negaliu sakyti, kad ten po metų, po kitų aš skusiuos galvą ir nešiosiu kerzus ir vaikščiosiu po gatves, trinsiuos va taip, va kaip dabar trinuosi <...> kaip tie, vat, pirmieji: kažkas turi gerą darbą, kažkas turi žmoną, kažkas vaikų turi. Tai jie jau negali va taip va gruputei priklausyti, judėjimui.”

“<...> jie kaip buvo patriotais, taip ir liko. Tiktai jie tiesiog, nu, nebegali jau va taip, va po gatves, vaikštinėt.” (skinheadų lyderis)

Atėjimas į grupę yra laipsniškas procesas. Kadangi paprastai tai būna jauno amžiaus paaugliai, dažnai juos skatina minėtas noras priklausyti grupei. Ir tik vėliau, vykstant socializacijai grupės viduje, galutinai suvokiamos grupės vertybės ir normos, pagrindiniai tikslai. Dalis jų atkrita, dalis tampa sąmoningais ir ištikimais grupės nariais:

“Daug ateina, vat, 16-mečiai tokie, 14 netgi metų, tokie, nu, neusitupėję. Dauguma, aš manau, ateina dėl to, kad <...>. Nu kad čia grupuotė, kad čia apgins mane kažkas tai <...>. Bet iš tokių va daugumos, va kaip jie. Nu, suauga, 18 - jie pamato, kad <...> ne į tas vėžes įvažiavau... Na ir jie <...> ir jie paskui išnyksta. Ir kaip dažnai būna, tai jiems: viskas jau pasibaigia skinavimas ir jiems jau neberūpi, jau nei Lietuva, jau nei tautinės kažkokios idėjos jau.”

“Čia viskas prasidėjo maždaug nuo gal, gal 10-ties metų. Aš dar nežinojau... Paskui kažkaip tai iš toliau, toliau eini vis, supranti. <...> Ir vis pradedi domėtis, domėtis, ir išsidomėjau visą laiką tuo. Tai va, visų pirma Lietuva yra.” (skinheadas)

Teigiamą ar neigiamą įtaką grupės daro paaugliams – vienareikšmiškos išvados daryti negalima. Argumentų galima surasti ir už, ir prieš. Viena vertus, laikydamiesi grupės reikalavimų paaugliai pateisina savo elgesį ir kartais nusižengia, kita vertus, jie įtraukiami į aktyvią veiklą ir apsaugomi nuo neigiamos aplinkos įtakos:

“Tu įsivaizduok - jie nieko nematydavo. Nulįsdavo į savo šaiką. O ten tokios šaikos būdavo... O dabar jie turi užimtumą, draugus, dirba su motociklais. Jau rečiau susitinka su tais draugais. Tai jis jau geriau ar su motociklu pasivažinė, ar dar kažką, ar variklį pakrapštys, jei jam tai patinka. Negu nueis ten su tais, susileis ten kažką ar dar ką nors... Ar ten kažkur kažką plėš ir taip toliau.” (voras)

Nors šis vos trijų neformalių jaunimo grupių tyrimas negali visiškai paneigti pozityvistinės kriminologijos teiginių, tačiau gautos išvados leidžia jais rimtai suabejoti. Ar šiuolaikinėje visuomenėje gali egzistuoti subkultūros, tiesiogiai orientuotos į nusižengimų darymą? Galbūt ir gali, galbūt pasaulyje ir egzistuoja, tačiau jų pagrindą sudaro greičiausia ne paaugliai. Tyrimo rezultatai rodo, jog nagrinėtos grupės nėra delinkventinės subkultūros pozityviaja prasme. Pirma, šios grupės vadovaujasi idėjomis, kurios yra ne kas kita, kaip bendrųjų visuomenės vertybių atkartojimas, transformuoti jų variantai. Tad jau pagal savo prigimtį šios grupuotės negali būti priešiškos kultūrai ir visuomenei, iš kurių kilo. Antras svarbus faktas yra tai, jog grupių pagrindą sudaro paaugliai, kurie ilgainiui, suaugę palieka grupę. Taigi iš delinkvencijos išaugama. Taip pat ir pačios grupės yra pakankamai atviros, į kurias galima patekti nepriklausomai nuo savo socialinio sluoksnio, gyvenamojo rajono ar kitų specifinių charakteristikų. Sąsaja su delinkvencija yra ta, kad siekdami grupės tikslų, jaunuoliai kartais gali padaryti nusižengimus. Visgi nusižengimas šiuo atveju tampa ne tikslu, bet priemone. Konvencinis elgesys grupės nariams lygiai taip pat būdingas kaip ir delinkventinis.

Neutralizacijos ir dreifo procesas tarpant delinkventu

Nagrinėjant dreifo nuo konvencijos link nusikaltimo procesą, iš grupės lygmens reikia persikelti į individualų. Tik taip galima suprasti, kaip vyksta normų neutralizacija. Anot D.Matza'os, vienas pagrindinių neutralizacijos elementų – savo kaltės neigimas. Neretai taip yra išnaudojamas nekaltumo prezumpcijos

principas: „asmuo nekaltas, kol jo kaltė neįrodyta“. Grupių narių tyrime „kaltės neigimas“ buvo akivaizdus. Paaugliai pripažino, jog formaliai kai kuriuos jų poelgius galima vadinti nusižengimais, tačiau patys savo elgesio jie nelaikė netinkamu. Jaunuoliai teigė, jog daugumoje atvejų jie buvo nekalti arba buvo kalti visi, bet ne jie asmeniškai. Grupės nariai savo poelgius pateisino ir „tiesos“, „teisingumo“ argumentais, apeliuodami į grupės vertybes ir įsitikinimus. Ginant svarbias idėjas, formalių draudimų pažeidimai – pateisinami.

“<...> Nebuvo tokio atvejo, kad aš prisimuščiau ir man ten graužtų sąžinę. Žinau, kad kada mušėmės, visada aš buvau teisus... ” (skinheadas)
 “Ar tu kartais vartoji smurtą kitų atžvilgiu?/ Be abejo. Būna./ O kodėl?/ Kad tai yra tiesa.”
 “Marijampolėj tai muštynės įvyko. Paskui visą autobusą sulaikė.” “Muštynės buvo su vienu žmogum. Nu, visai būna. Bet mušėsi toli gražu ne visi, o keli žmonės... ” (ultra)

Kitas nusižengimo pateisinimo būdas – žalos neigimas. Kitaip tariant, jei nėra pasekmių, nėra ir nusikaltimo. Visgi per daug drąsu teigti, jog paaugliai sąmoningai naudojami šiuo principu. Greičiausiai jų supratimas kiek paprastesnis: mano elgesys pateisinamas, jeigu niekam nepakenkiu. Tačiau tarp visų paauglių padaromų nusižengimų galima išskirti ir labai konkrečius atvejus, kai žala daroma sąmoningai. Tai muštynės arba situacijos, kai smurtas naudojamas prieš kitus asmenis. Tokiais atvejais akivaizdžiai daroma žala paneigti neįmanoma. Todėl kenkimas pasirinktoms aukoms pateisinamas naudojant visai kitus neutralizacijos būdus.

Visų pirma, svarbu pabrėžti, jog aukomis renkamos ne bet kas, bet tam tikros žmonių kategorijos. Kas bus pasirinktas auka, itin priklauso ir nuo grupės ideologijos. Pavyzdžiui, patriotinės nacionalistinės ultrų ir skinheadų grupuotės tokia „paženklintąją“ aukų grupę laiko „urlaganus“, kurie dažnai yra rusų tautybės jaunuoliai, arba pankus dėl jų anarchistinių pažiūrų. Smurtas ir agresija prieš šiuos asmenis yra be išimties pateisinamas kaip teisingi:

“Jeigu jau būna reikalas, tai reikia „žudyti“. Bet jeigu nėra, tai ką jau žudyti. Taip, va, aš galvoju.” “Jeigu būna, koks, tarkim, urlaganas, tai aš jį su mielu noru pripjaučiau.” “Nes jie yra labai blogi. Ir šiaip nervuoja.” (ultra)

“Tie treninguoti visokiausi, ruskeliai, ten: “aa, skinhead”. Nu, žinai... Ai, velniop. Bus kaip bus. Kad ir muš, man tas pats, žinai. Nepasiduosiu.” (skinheadas)

Smurtas gali būti pateisintas ir paprasčiau - vadovaujantis principu „atsakyti į provokaciją“. Daugelis paauglių muštynių remiasi būtent juo: atsakyti į agresiją, apginti savo garbę, nenusileisti. Tai yra kaip savo vyriškumo įrodymas, kuris paaugliškame amžiuje itin svarbus. Muštynės yra normalus paauglių vaikinių gyvenimo reiškinys. Jos gali būti pavienės arba įtraukti visą grupę. Tokiais atvejais bet kas gali nukentėti ir tapti „auka“, todėl dar jas galima palyginti su būtiniosios ginties situacija:

“<...> aš iš viso nesu tokia piktybiška persona. Bet daugmaž būna gi žmonių, kurie daugmaž viskuo nepatenkinti ir bando ant kitų išlieti. Tai tada, žinoma, reikia, kaip sakant, atsakyti į tai. Ir sprendimo būdas, manau, yra „muštynės“, kaip čia pasakyt...”. “Ne. Tai aš tai neskaitau to nusikaltimu. Tai yra santykių sprendimas, aš manau. Tai aišku, nušauti, nužudyti, tai čia, aš manau, visai kitaip yra. Arba apvogt kažką.” (vorų brolis)

Kaip jau minėta, neretai nusižengimai padaromi tuomet, kai formalūs reikalavimai pradeda prieštarauti arba trukdo siekti grupės tikslų. Tokiais atvejais pirmenybė teikiama grupės tikslui ir pažeidžiamos formalios taisyklės ar net įstatymai. Grupės idėja ir tikslas tampa indulgencija bet kokiam poelgiui. Tokius atvejus D. Matza vadina „apeliacija į aukštesnius autoritetus“. Ši neutralizacijos būdą grupių nariai vartoja gana dažnai. Visgi reikia pabrėžti, jog šis ir kiti būdai dažnai naudojami nesąmoningai. Realiame gyvenime viskas vyksta kiek paprasčiau: jaunuoliai tiesiog atsiduoda savo idėjai, pomėgiui, grupės veiklai. Mintis, jog tai gali būti nusižengimas, kyla tik akivaizdžiai susidūrus su normų sergėtojais ar kitaip pasireiškus socialinei kontrolei:

“ <...> gan dideliu greičiu be šalmo važinėdavau kiemais. Ir vėl, nu. Buvo atvejis, kai vos vieną kartą neatsitrenkiau į mašiną. <...> Nu, šiaip kas dar chuliganizmo <...> būtų, tai nežinau, ką sakyti. O šiaip apie save... . Nu, jaučiuosi baikeris.” (voriukas)
 “Dėl Lietuvos gal galėčiau viską pažeist. O šiaip kad be jokios idėjos, ten kažką tai padaryt, kažką tai sumušt ne dėl nieko, tai irgi čia yra labai blogai.” (skinheadas)

Baudžiamajoje teisėje, skirtingai nei kriminologijoje ar sociologijoje, įvardinti, kas yra “nusikaltimas”, gana paprasta. Atsiribojus nuo subjektyvių moralinių vertinimų, “nusikaltimu” laikoma baudžiamajame įstatyme numatyta veika, turinti visus nusikaltimo sudėties požymius. Deja, kalbant apie delinkvenciją ir vartojant “nusižengimo” terminą, kyla kur kas daugiau keblumų. Kaip minėta, delinkvencija – tai ne tik formalių teisinių, bet ir nerašytų socialinių, moralinių normų pažeidimai, kuriuos padaro paaugliai. Sunku nubrėžti ribą tarp “leistino” ir “uždrausto”, nes svarbų vaidmenį atlieka subjektyvus vertinimas. Vienas iš būdų suvokti delinkvenciją ir tai, kodėl paaugliai nusiženginėja normoms, – atsakyti į klausimą, ar patys paaugliai savo elgesį laiko nusižengiamu ar net nusikalstamu, ir kaip jie supranta, kas yra “nusikaltimas”. Keletas bandymų apibrėžti “nusikaltimą” buvo tokie:

“Kai padarai ką nors blogo. <...> “Man yra “blogo” nužudyt ką nors. Ir viskas.” (ultra)
 “Nusikaltimas? Praktiškai nusikaltimą tai laikau tikrai kriminalinį.” “Arba tenai kokie tie visi prievartavimai. Daugmaž tenai plėšimai. Nu, vat aš tą skaitau tokiu neatleistinu dalyku.” (vorų brolis)

Jaunuolių vertinime galima išskirti du pagrindinius aspektus: Pirmą, jie labai aiškiai suvokia formaliąją nusikaltimo pusę: nusikaltimas yra tai, kas numatyta baudžiamajame įstatyme. Antra, subjektyviai jie nusikaltimu laiko veiką, kai yra daroma niekuo nepagrįsta ir neapteisinama žala, kai pažeidžiami moraliniai tabu, susiję su pamatinėmis vertybėmis: žmogaus gyvybe, nuosavybe ir pan. Vertinant iš šalies, šią ribą nubrėžti sudėtinga, tačiau individualioje sąmonėje ji itin aiški. Jeigu žiaurias paauglių muštynes galėtume prilyginti žmogžudystei, tai

gruپیų nariams tai yra iš principo priešingi dalykai. Būtent šie vidiniai moraliniai stabdžiai ir atskaitos sistema veikia kaip savireguliacijos mechanizmas. Kalbinti gruپیų nariai nei savo poelgių, nei savęs nelaiko kaip nors susijusių su nusikaltimais:

“Nu, tai čia tas yra - įstatymų pažeidimas. Yra įstatymai. Ir pažeidi, ir nusikalsti. Tai vat čia ir yra nusikaltimas.” (skinheadas)
 “Nusikaltimas. Nu, manau, kažką blogo padaryt, ko neleidžia įstatymai.”/ “O tai “kažkas blogo” Tada ir tavo yra nusikaltimas?/ Nu mano yra nusikaltimas./ Tai tada išeina pagal viską, tai tu nusikaltėlis?/ Nu ne”. (voriukas)

Taigi “nusikaltimas” yra subjektyvios interpretacijos dalykas. Nors jaunuoliai ir pripažįsta, jog jų poelgiai kartais atitinka formaliąją nusikaltimo pusę (gali pažeisti įstatymus), moralines vertybes jie laiko pagrindiniu vertinimo kriterijumi. Moraliniai tabu jiems daug svarbesni nei formalūs įstatymai. Pačių jaunuolių vertinimu, rimčiausi jų padaryti nusižengimai – smulkus chuliganizmas ir ne daugiau.

Vienas pagrindinių pozityvistinės ir kritinės kriminologijos skirtumų yra tas, kad pirmoji mokykla delinkventą apibrėžė kaip realiai egzistuojantį nenormalų paauglį, turintį delinkventinių savybių, priešingai, kritinė kryptis teigė, jog delinkventas yra ne kas kita kaip tik apibrėžimas, žymintis paauglį, normalų visuomenės narį, kartais darantį nusižengimus. Taip pat ir D. Matza delinkventus suvokė kaip “normalius” konvencinės visuomenės narius, išpažįstančius tas pačias bendrasias vertybes, pripažįstančius tuos pačius bendruosius įstatymus, tik rečiau ar dažniau juos pažeidžiančius. Todėl ir tyrimo metu grupės narių buvo pasiteirauta, ar jie laiko save šios visuomenės nariais, šios valstybės piliečiais. Atsakymai buvo teigiami:

“Tai aišku. Kaip pasakyt, aš <...> Lietuvos pilietis esu. Patriotas. Tikrasis Lietuvos patriotas.” (skinheadas)
 “Be jokios abejonės. Tą prasme, nu, kaip... . Pažiūrėjus į mūsų tą visuomenę, tai, aišku, kartais tokių visokių minčių kyla. Bet šiaip skaitau save lietuviu, kaip čia pasakyt. Patriotu. Gal galima taip sakyti.” (vorų brolis)

Anot pačių paauglių, grupių nariai, „yra normalūs žmonės paprasčiausiai. Bet tik su savo pažiūrom, savo idėjom, jie jungiasi į, nu, į grupes.“ (ultrų lyderis)

Jaunuoliai pripažįsta, jog įstatymai yra valstybės stabilumo garantas ir jų būtina laikytis:

“<...> Pankų tai negerbiu, todėl kad pas juos skiriasi mąstymas. Nes ten pas juos netvarka, anarchija. Va tik dėl to aš jų negerbiu... ” (skinheadas)
 “Šiaip be abejo tai reik pripažinti. Nesilaikysi taisyklių, tai <...>. Nu, pripažįstam, aišku. Laikomės ir tokių normų ten. Kaip <...> taisyklės <...>. Laikomės įstatymų.” (skinheadas)

Nors kalbinti jaunuoliai pripažįsta įstatymų reikalingumą, atskiras taisykles, reikalavimus jie vertina kritiškai ir nepriima beatodairiškai. Bus ar ne pažeistas įstatymas ar taisyklė, priklauso nuo to, kokią vertybę gina. Kalbėjusieji įvardijo keletą „tabu“, kurių niekuomet negalėtų pažeisti:

“Nu jos iš esmės reikalingos, bet jų biškį per daug. Galėtų kai kurių nebūt.” (voriukas)
 “Kaip <...> Pas mane yra šventa mama, tėvai. Paskui tėvynė, aišku. Be jokios abejonės. Nu, tai va. Yra tas dalykas šventas.” (skinheadas)
 “Ko negalėčiau daryt, ten tarkim reketuot. Mušt ten kokius, žudyt... . Nu, ta prasme, sužalot ką nors - nelabai.” (voriukas)
 “Tai taip. Ten tuos visus pagrindinius, kad žudyt, vogti. O toliau. Nu prievartaut gal dar ne. Bet tai visai neliečia futbolo...” (ultra).

Visi jaunuolių įvardinti „tabu“ tiesiogiai ar netiesiogiai siejasi su svarbiausiomis žmogiškomis vertybėmis: gyvybe, nuosavybe ir kt. Paaugliai labiau paisy to taisyklių, kurios turi stiprų moralinį pagrindimą. Kuo taisyklė formalesnė, kuo labiau nutolusi nuo tiesioginių vertybių, tuo draudimas lanksčiau interpretuojamas ir tuo lengviau jį pažeisti. Paaugliai atvirai pripažįsta, jog daro vienokius ar kitokius pažeidimus, ir tai, jų manymu, yra „normalu“, nes niekas to neišvengia. Todėl nusizengimai nėra „nenormalumo“ požymis:

“Nu, aišku. Įstatymai tam, kad juos pažeidinėti.” (skinheadas)
 “Ne, aš pripažįstu įstatymus, bet aš kaip ir <...>. Aš esu normalus. Kodėl aš jų negaliu pažeist? Nu, o šiaip

aš nežinau. Nu, kaip čia pasakyti, kad <...>” (skinheadas)
 “Aš manau, taip. Jie reikalingi. Nu, bet, žinoma, ne visą laiką juos galiu... . Nusizengiu dažnai įstatymams.” (voriukas)

Riba tarp „leistino ir uždrausto“, „gero ir blogo“ paauglių sąmonėje egzistuoja. Nors ją sunku tiksliai įvardinti, bet ji yra kažkur tarp formalių, dažnai rutininių taisyklių ir moraliniais tabu pagrįstų draudimų.

Pozityvistinėse teorijose teigiama, jog santykiai delinkventinių subkultūrų viduje būna konkurenciniai ir įtempti. Tvirtose grupėse vidinis klimatas pasirodė visiškai kitoks. Apibūdinami savo tarpusavio santykius, jaunuoliai sakė, kad jie bendrauja draugiškai ir šiltai. Grupė jiems suteikia saugumo jausmą. Draugų parama ir palaikymas - vienas pagrindinių veiksnių, traukiančių į grupę.

“Nu, susirado draugų ratas vienintelis, kuriais aš pasitikiu, kurie manim pasitiki.” (skinheadas)
 “<...> santykiai yra labai geri klube. Ta prasme, visi labai draugiški ir tokie grynai bendraujam draugai. Praktiškai pas mane kitų draugų ir nėra. <...> Su visais puikūs santykiai, bet su kitais dar artimesni.”
 “Nu gal kaip antra šeima. Jeigu kas nors kur nors, tai galima kreiptis. Visada aš manau, kad padėtų, jeigu kur nors kas nors atsitiktų.” “Aš manau, šiaip labai didelę įtaką daro draugai. <...> Nes vis tiek ten bendri, bendros tūsovės, kaip čia pavadint.” (vorų brolis)

Kaip matyti, draugų nuomonė gali lengvai įtakoti ir įtakojama paauglių elgesį. Todėl kyla logiškas klausimas, ar bendraamžių grupė gali paskatinti delinkventiniam veiksmui? Ar teisinga būtų teigti, kad patekęs į delinkvencijos grupuotę, paauglys gali pradėti daryti „nusizengimus“ ar net „nusikaltimus“?

Kaip rodo ankstesnė analizė, grupių vidinė moralė pateisina atskirus „nusizengimus“ kaip priemonę, todėl jaunuoliai lengviau nusizengia. Tačiau ar šios grupės gali pastūmėti link kriminalinio, baudžiamajame kodekse numatyto, „nusikaltimo“? Greičiausiai ne. Tikslingas, sąmoningas ir niekuo nepagrįstas nusizengimas, o tuo labiau „nusikaltimas“ grupėse nepateisinamas, smerkiamas ir neskatinamas. Grupių nariai dažniausiai tik priartėja prie „nusikaltimo“ taip niekad ir

neperžengdami šios ribos. Vyksta tik nuolatinis dreifas tarp normų laikymosi ir teisės pažeidimo.

Tačiau, ar visus savo poelgius jaunuoliai taip lengvai pateisina? Ar jie niekuomet nesigaili dėl savo elgesio? Tyrimo dalyvavo vienas paauglys, padaręs nesunkų nusikaltimą, už kurį buvo patrauktas baudžiamajon atsakomybėn. Šį nusikaltimą jis įvykdė dar nebūdamas nagrinėjamos grupės nariu. Tuomet jis priklausė kitai draugų grupei. Prisimindamas tuos laikus, paauglys pasakoja:

“Nu, laisvalaikis buvo... nelabai kaip. Susipažinau <...>. Mano draugai buvo, nu, ne su tais, kuriais reikėjo bendrauti.” “Nu, draugai buvo beveik visi narkomanai. Ir va, visos tos vagystės prasidėjo per juos maždaug. <...> Čia buvo mano vienas, vat, ir paskutinis kartas, kada aš ten buvau papuoles. Mes tenais <...> Ai, mes nuo mašinos tenais nuėmėm ratus.” (voriukas)

Paauglys dabar apgailėstauja ir nepateisina šio savo poelgio. Tai buvo pirmas ir paskutinis nusikaltimas jo gyvenime. Savo elgesį jis aiškina *noru pritaipiti prie draugų*:

“Nežinau, aš kažkaip tai nelabai linkęs prie tokių dalykų. Čia buvo vienas kartas tada, kai tikrai kažkaip norėjosi pritaipiti prie kitų. Aš galvojau, kad čia <...> Nu, vis tiek pabendraut. Nežinau. Taip tai nesu linkęs, kad tenais, nei muštynės, nei kažkas kažkur.” “Mmm, bijojau. Aišku bijojau. Bet kažkaip vis tiek. Visi eina, visi. Nežinau. Jeigu visi eina, visi nebijo, nu, tai... . Ta prasme, prie savų draugų pritaipiti reikia kažkaip. Va taip ir gavosi.” (voriukas)

Taigi negalima atmesti prielaidos, jog gali susidaryti tokios bendraamžių grupės, kurios paskatintų nusikalstamam veiksmui. Nors nagrinėjamu atveju nusikaltimas buvo tik priemonė, o ne tikslas, tai kaltės nesumenkina.

Analizuodamas socialinių normų neutralizacijos procesą, D.Matza teigė, jog pakartotino nusizengimo tikimybė labai sumažėja tuomet, kai paaugliui “nepasiseka” nusizengti pirmą kartą: jis sučiumpamas ir/ar griežtai nubaudžiamas. Paprastai toks jaunuolis vėliau šio elgesio nekartoja. Ir priešingai, jeigu paaugliui “pasiseka” ir pirmojo nusizengimo atveju jis nenubaudžiamas ar net

neužfiksuojamas, didelė tikimybė, jog jis nusizenginės toliau ir dažniau. Taip prasideda dreifas.

Ką tik minėtas pavyzdys iliustruoja pirmąjį atvejį. Už pirmą kartą įvykdytą vagystę paauglys buvo sučiuptas ir nubaustas. Pats jisai savo poelgio taip pat nepateisino. Tai, jog vėliau panašių nusizengimų jaunuolis nekartojo, parodo, kad vidinė motyvacija ir “nusikaltimo” nepateisinimas, laiku ir teisingai pritaikyta bausmė turi veiksmingą prevencinį poveikį:

“O kaip tu galvoji? Jeigu tavęs ten nebūtų pagavę, ar ne? Ar tu būtum taip ir toliau su jais? Gal. Sakai, kad galbūt šitas ir paveikė? Gali būt. Galėjo būt laisvai.” (voriukas)

Paaugliai, kurie ir toliau daro nusizengimus, prisimindami savo pirmąjį susidūrimą su policija, pasakojo, jog jie buvo arba paleisti, arba bausmė buvo pernelyg švelni, kad atgrasintų nuo nusizengimų ateityje. Dar prieš nusizengdami jie tikėjo, kad niekas to nepastebės arba bausmės išvengs, nes yra nepilnamečiai:

“Man pirmą kartą tai buvo kaip... . Nu, vis dėl tų bombų. <...> Susodino į mašiną iš ten, vos neišvežė... Bet visi apstojo ir neišvažiavo mašina. Mane paleido.” (ultra)
“Pirmą kartą tai man visiškai nesvarbu buvo. Galėjau ir dar, nes nieko neatsitiko baisaus.” (ultra)

Pirmojo nusizengimo patirtis įvairiai paveikia tolimesnį jaunuolių elgesį. Netgi išvardinti faktoriai nebūtinai turi atgrasinti nuo nusizengimo ar, atvirkščiai, - jį skatinti. Greičiausiai tiesa yra kažkur šalia – tolimesnį paauglio elgesį veikia daugybė faktorių. Visgi minėtieji turi didelės reikšmės.

Kaip parodė pokalbiai su grupių nariais, “delinkventai” yra ne kas kita, bet normalūs paaugliai, priklausantys bendrajai kultūrai, laikantys save šios visuomenės nariais ir pripažįstantys valstybės įstatymus. Jų vidiniai įsitikinimai, moraliniai tabu yra tie patys kaip ir daugumos visuomenės narių. Šiais moraliniais tabu jie grindžia takoskyrą tarp “leidžiamo” ir “uždrausto”, tarp to, kas yra ir nėra “nusikaltimas”. Vienintelis bruožas,

leidžiantis šiuos paauglius vadinti „delinkventais“, yra tai, kad jie daro nusizengimus. Visgi nusizengimai dažniausiai kyla kaip šalutinis veiksmas, jie yra kaip priemonė siekiant kitų – teigiamų ir grupės ideologijoje pabrėžiamų tikslų. Paprastai tai yra formalių normų, rutininėmis tapusių taisyklių

pažeidimai. Dažniausiai paauglių pasitelkiami neutralizacijos būdai – kaltės neigimas, žalos neigimas, apeliacija į grupės vertybes. Nors grupės ideologija gali sudaryti sąlygas daryti nusizengimus, kiek atlaisvindama moralinius varžtus, tačiau „nusikaltimai“ yra griežtai smerkiami.

Išvados

Šis neformalių jaunimo grupių tyrimas – tai bandymas pritaikyti kritinės kriminologijos principus, nagrinėjant delinkvencijos reiškinį. Tai yra alternatyva pozityvistiniam požiūriui, kai problema įvardijama kaip „nepilnamečiai nusikaltėliai“ ar „nepilnamečių nusikaltamumas“. Priešingai, šiame straipsnyje buvo stengiamasi išsklaidyti stereotipinį, sustabarėjusį ir dažnai priešišką visuomenės reakciją sukeltantį požiūrį, jog delinkventai – tai nenormalūs ar net pavojingi visuomenei paaugliai, objektyviai besiskiriantys nuo savo bendraamžių.

Tyrime į delinkvenciją pasižiūrėta kritiškai. Pritaikant JAV kriminologo D. Matza'os delinkvencijos teoriją, neformalių jaunimo grupių nariai buvo traktuojami kaip normalūs paaugliai, kurie tik pagal apibrėžimą yra delinkventai, nes kartas nuo karto nusizengia visuomenės normoms. Taip pat buvo tiriamas dreifo procesas, kai, neutralizavus moralinių normų poveikį, paaugliai pradeda dreifuoti nuo įstatymų, taisyklių laikymosi link jų pažeidimo – nusizengimo.

Tyrimas parodė, jog visų neformalių grupių nariai yra šios visuomenės, šios kultūros atstovai. Jie patys labai aiškiai save priskiria šiai visuomenei, taip pat ir jų grupių ideologijos, moraliniai kodeksai remiasi bendrosiomis vertybėmis. Todėl jau vien dėl to jos iš principo negali vadintis „delinkvencijos“ subkultūromis. Taip pat šios grupės yra atviros visiems, pripažįstantiems bendrąją grupės idėją. Jos nėra lokalizuotos tam tikrame socialiniame sluoksnyje.

Visgi grupių nariai daro nusizengimus. Dėl ko juos ir galima apibrėžti kaip „delinkventus“.

Šie nusizengimai dažniausiai padaromi tuomet, kai grupės moralinio kodekso reikalavimai pradeda prieštarauti visuomenės normoms ir taisyklėms. Grupės moralinis kodeksas jaunuoliams svarbesnis už kitas taisykles. Visgi svarbu pabrėžti, jog, pirma, nusizengimas, šiuo atveju yra ne tikslas, bet priemonė, įgyvendinant grupės idėjas. Antra, dažniausiai laužomos formalios, rutina tapusios taisyklės, kurios dažnai neturi stipraus moralinio pagrįstumo. Grupės moralė gali pateisinti tik nereikšmingus nusizengimus, formalių draudimų laužymą, kuris atsiranda kaip šalutinis veiksmas, kai kitaip negalima siekti grupės tikslų. Sąmoningi nusizengimai, nusikaltimai grupėse griežtai smerkiami. Dar daugiau – ypač stipri ir griežta socialinė kontrolė grupės viduje neretai efektyviau nei valstybės įstatymai drausmina jaunuolius.

Svarbu pabrėžti grupės vaidmenį paauglių gyvenime. Viena vertus, ji traukia paauglius savo idėjomis, tačiau, antra vertus, ne mažiau svarbus paauglių psichologinis poreikis priklausyti didesnei grupei. Ilgainiui grupė paliekama, nes suaugusio žmogaus gyvenimo būdas tampa sunkiai suderinamas su grupės. Tai paaiškina, kodėl grupių pagrindą sudaro paaugliai. Tai taip pat įrodo, jog iš delinkventinio elgesio išaugama. Tai praeinantis reiškinys. Anot D. Matza'os, į delinkvenciją lengvai įeinama ir taip pat lengvai iš jos išeinama.

Svarbiausią vaidmenį darant nusizengimus visgi atlieka jaunuolių vidinė motyvacija. Būtent vidiniai moraliniai tabu sulauko nuo nusizengimo ar, priešingai, leidžia jį padaryti. Todėl ne formalių taisyklių ar rašytinių

įstatymų, o šių vidinių tabu laužymą jaunuoliai laiko "nusikaltimu". Tai, kas jų supratimu yra "nusikaltimas", paaugliai sau niekuomet neleistų padaryti. Pažeisdami formalias taisykles arba įstatymus, kurie, jų manymu, yra nereikšmingi, jaunuoliai naudoja įvairius neutralizacijos būdus: kaltės, žalos neigimą, apeliaciją į aukštesnius autoritetus. Žinoma, kartais riba tarp nekaltų paauglišių šėlionių ir nusikaltimų tampa labai plona. Tai greičiausiai ir nusako delinkvencijos kaip dreifo prigimtį:

Literatūra:

Abercrombie, N., Hill, St., Turner, Br.S. 1994. *The Penguin Dictionary of Sociology*. 3d. ed. London: Penguin Books.
 Ball, R.A., Cullen, F.T., Lilly, R.J. 1995. *Criminological Theory: Context and Consequences*. London: Sage.
 Beirne, Piers, Messerschmidt, James. 1991. *Criminology*. New York.
 Borgatta, E.F., Borgatta, M.L. 1992. *Encyclopedia of Sociology*.
 Conclin, J. E. 1981. *Criminology*. New York: Macmillan Publishing Co.
 Cristie, N. 1999. *Nusikaltimų kontrolė kaip pramonė*. Vilnius: Eugrimas.

Summary

This paper presents empirical research about delinquency in informal youth groups in Lithuania. The theoretical basis of this research - *theory of delinquency and drift*, created in the midst of the XX th century by David Matza - famous USA criminologist, whose efforts to combine positivist point of view with classical ideas gave way to a new - critical School of criminology. Empirical research was carried out in three youth groups: football fans group "ultra", nationalistic group - skinheads and motorbike club - "Vorai". The main tasks of this research were to identify, what kind - "delinquent subculture" or

nuo nekalčiausio lakstymo motociklu gatvėmis iki teisinių normų pažeidimo.

Nors šis tyrimas visapusiškai neatsakė (o ir negalėjo atsakyti) į klausimą, kas iš tiesų yra delinkvencija, tačiau jis iškėlė daug aktualių klausimų. Jie susiję ne tik su pačiais delinkventais, bet ir su požiūriu į juos, kuris dažnai iškreiptai nusako situaciją ir turi stigmatizuojantį poveikį. Kritinis mąstymas leidžia analitiškiau pažvelgti tiek į delinkvenciją, tiek į patį delinkventą.

Maguire, M., Morgan, R., Reiver, R. 1997. *The Oxford Handbook of Criminology*. New York: Oxford University Press.
 Matza, D. 1995. *Delinquency and Drift: With the new introduction by the author*. New York: Transaction Publishers.
 Sutherland, E., Cressey, D.R., Luckenbill, D. F. 1992. *Principles of Criminology*. 11th ed. New York: General Hall.
 Swaaningen, R. 1997. *Critical Criminology: Vision from Europe*. London: Sage.
 Tierney, J. 1996. *Criminology: Theory and context*. London: Prentice Hall.
 Кернер, Х.Ю. 1998. *Криминология: Словарь-Справочник*. Москва: Норма,

"subculture of delinquency" - these groups are and to explore the process of drifting from conventional to delinquent behavior by using techniques of neutralization. The results show, that these groups are an integral part of conventional society and have no features of "delinquent subculture" as it was depicted in positivistic theories. The members of the groups are normal teenagers, who by definition (but not by nature) are delinquents as far as they do infractions. To make an infraction these teens use different techniques of neutralization.

Įteikta 2003 10 09
 Pateikta spaudai 2003 12 22

Vilniaus universiteto Socialinės teorijos katedra,
 Didlaukio g. 47,
 Vilnius